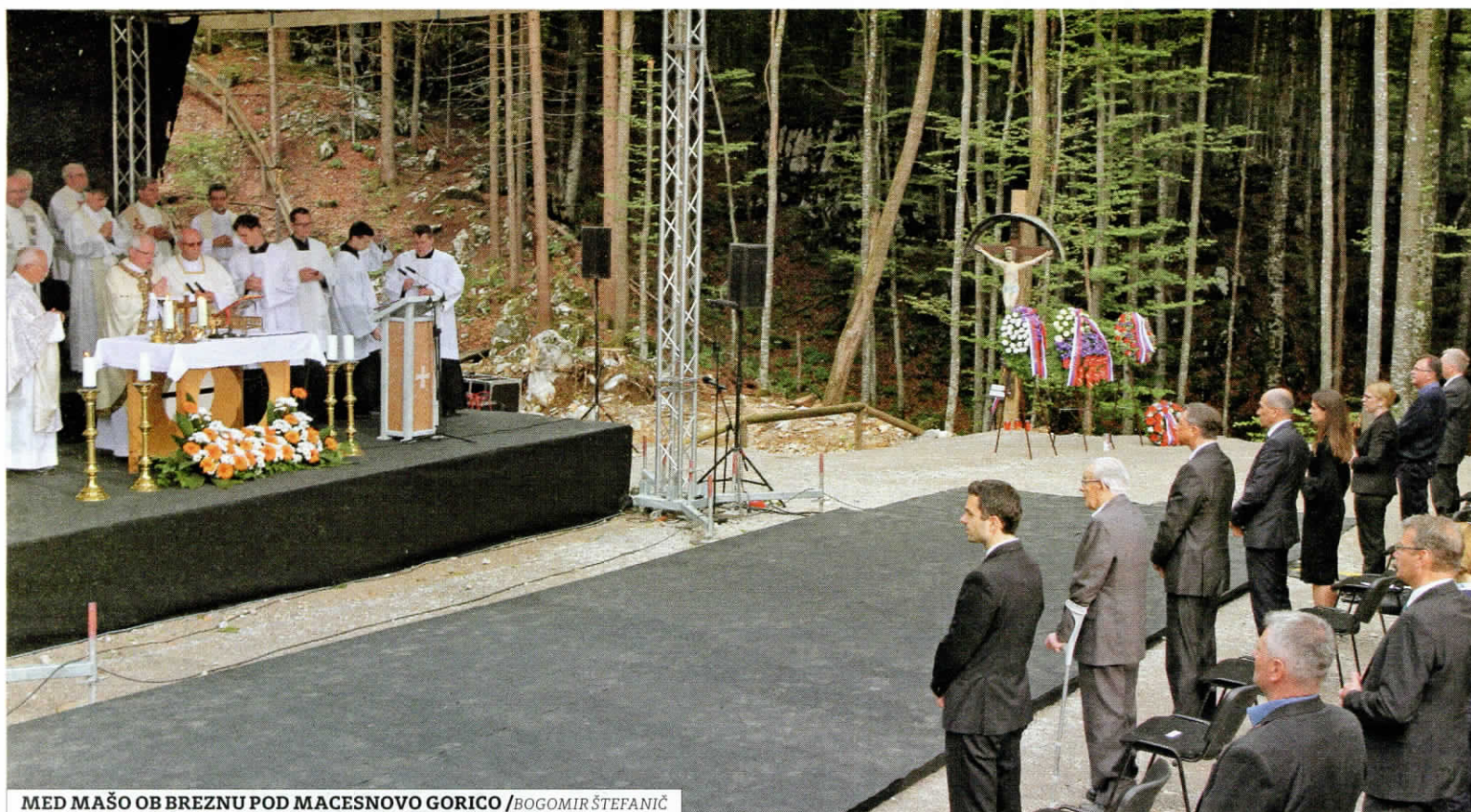

MED MAŠO OB BREZNU POD MACESNOVO GORICO / BOGOMIR ŠTEFANIČ

Kjer sta se prepletali kletev in molitev

30 let pozneje: roška spominska slovesnost ob breznu pod Macesnovo gorico

»Dobrodošli, dobri ljudje,« so ob breznu pod Macesnovo gorico na prvo junijsko soboto v tišino roške gozdne katedrale vstopile besede predstavnika Nove Slovenske zaveze Petra Sušnika. Namenjene so bile zbranim na kraju, kjer je pred 75 leti Gospod življenja v mučeniško smrt poklical številne slovenske moše in fante, žrtve poveljnega zločina, ki so ga ukazali revolucionarni oblastniki.

Pred 30 leti, 8. julija 1990, so bile te in druge roške žrtve s krščanskim obredom, ki ga je pred 30.000 romarji opravil tedanji ljubljanski nadškof Alojzij Šuštar, simbolično pokopane in s tem tudi javno priznane v vernem in nacionalnem občestvu. V spomin na to pogrebno mašo se odtlej vrstijo obletne roške maše; tudi letošnja je bila v tem podobna prejšnjim, pa vendar precej drugačna od dosedanjih iz več razlogov.

Prvi je bil organizacijske narave, saj so spominsko slovesnost pripravljali v času omejitve zaradi preprečevanja širjenja koronavirusne bolezni, zato k njej niso mogli povabiti širokega romarskega občestva, temveč le izbrane goste in predstavnike svojcev pobitih. Druga posebnost letošnje maše je njeno prizorišče, saj je bil tokrat oltar postavljen pod Macesnovo gorico in ne pred kapelo pri grobišču pod Krenom, kjer je bila tudi prva pogrebna maša. Razlog za selitev je jasen, v uvodu v mašo ga je pojasnil tudi novomeški škof Andrej Glavan: tu so namreč izkopi odkrili največ sledov nabožnih predmetov, ki so jih z veliko gotovostjo držale slovenske roke, pod Krenom pa so žrtve drugih narodnosti, ki so se jih prav tako spoštljivo

spomnili pri maši. In še tretja posebnost letošnje slovesnosti: govorniški del po maši so zaznamovale odmevne besede predsednikov vlade Janeza Janše in države Boruta Pahorja, ki so v sedanjem času ostrih družbenih nasprotij spletle številne povezovalne niti.

Da bo pšenično zrno obrodilo sadove

Potem ko so oba predsednika in predstavniki prirediteljske slovesnosti, Nove Slovenske zaveze, ob breznu v navzočnosti častne straže Slovenske vojske položili vence, so zbrani, med katerimi so bili tudi nekateri ministri sedanje vlade (Matej Tonin, Helena Jaklitsch, Aleš Hojs), poslanci slovenskega in evropskega parlamenta, drugi predstavniki javnega življenja ter najbolj zvesti roški romarji, v mašnem nagovoru prisluhnili besedam prvega med somašniki, ljubljanskega nadškofa in predsednika Slovenske škofovske konference Stanislava Zoreta.

Tudi on je spomnil na dejstvo, da je bil nadškof Šuštar, ko je pred 30 leti pokopal žrtve pod Krenom, skupaj z veliko večino slovenske demokratične javnosti zaveden: maše pred tri-

desetimi leti namreč ni daroval na kraju, kjer so domobranci našli svojo smrt. Kajti pod Krenom ležijo »v isti ihtavi krvavi rihti pomorjeni pripadniki drugih narodov«. Slovenski domobranci pa so v »skalni goltanec« padali pod Macesnovo gorico, kjer se je »temno zelenje tiste pomladi napilo njihove krvi« in kjer odtlej »korenine rastejo iz src in prepletajo kosti«.

Dogodek, ki sproža številna vprašanja, strnjena v nadškofovem nagovoru: »Zakaj? Zakaj toliko morjenja? Zakaj toliko krvi? Zaradi ideje? – Morda kdo? Zaradi oblasti? – Marsikdo? Zaradi ubijanja, iz sle po krvi? – Žal, tudi teh je preveč?«

Nadškof Zore je v iskanju odgovora na ta **zakaj** priklinal na pomoč misel filozofinje Hannah Arendt, ki se je ukvarjala z nacističnimi zločini in je ustvarila pojem *banalnost zla*. Navedel je njeno spoznanje, da večine zla na tem svetu ne povzročijo ljudje, ki bi izbrali zlo, pač pa mali ljudje, ki so se odtrgali od svoje človeške narave ... navadni ljudje, ki so sprejeli premiso svoje države (lahko bi rekli tudi svoje ideologije) in sodelovali v predpostavko, da so njihova dejanja nekaj normalnega.

»Mar se tukaj ni dogajalo nekaj podobnega? Seveda to zločinu nikakor ne zmanjšuje njegove v nebo vpajoče zločinskosti, pač pa naše vprašanje in bolečina pred skrivnostjo odgovora, ki ga ni, postaneta še večja, še bolj skelita in režeta,« je dejal nadškof Zore. Ta banalnost zla pa se pokaže v vsej svoji protislovnosti, če pomislimo, kakšni ljudje so bili pobiti pod Macesnovo gorico.

Ljubljanski nadškof je priklinal v spomin izkušnjo svojega zvestega duhovnika, prav te dni umrlega Antona Masnika, ob koncu vojne mobiliziranega med domobrance. Pred smrtjo pod Macesnovo gorico, kjer je bil zelo verjetno umorjen njegov brat, ga je obvarovala mladost, njegovo življenje pa je zaznamovalo spoznanje, da sta se na tem roškem morišču prepletali kletev tistih, ki so morili, in molitev tistih, ki so umirali. Ljudje našega časa, ko se soočamo z dogodki, ki so pred 75 leti našo zemljo prepojili s krvjo, smo zato po Zoretovem prepričanju postavljeni pred vprašanje: »Kakšne odgovore bosta v nas prebudili kletev in molitev, ki sta v tistih mračnih majske dni odmevali med stoletnimi drevesi? Kletev na vso moč glasna, molitev pa govornjena bolj v srcu kot z ustnicami.«

Kot zgled pravega odgovora je nadškof navedel zgodbo Ernesta Simonija, albanskega duhovnika, sedaj kardinala. V času režima Enverja Hoxhe in njegovega naslednika Ramiza Alie je bil v zaporu osemindvajset let: najprej na gradbiščih, potem v rudnikih in nazadnje v kanalizaciji mesta Skadar. Ves čas je z izrednim pogumom in mogočno vero ostajal duhovnik, čeprav je mogel duhovništvo zares zaživet šele ob padcu režima. Odtlej je vsak dan pri maši molil tudi za svoje mučitelje, nadnje klical Božje usmiljenje, kajti prav oni ga po Simonijevem prepričanju gotovo najbolj potrebujejo.

S podobno mislijo o usmiljenju in odpuščanju je tudi nadškof Alojzij Šuštar zaključil nagovor pred tridesetimi leti pod Krenom. Njegov naslednik Zore je spomnil na njegove tedanje besede: »Kaj nam govorijo mrtvi, ki jim danes izkazujemo spoštovanje in molimo zanje? Prvo, kar nam pravi, je: Odpuščamo vsem, ker smo sami pri Bogu našli odpuščanje. Odgovorimo jim: Tudi mi odpuščamo vsem in vsakomur, da bi tudi sami našli odpuščanje pri Bogu. Drugo, kar nam govorijo mrtvi, je: Rotimo vas, storite vse, kar je v vaši moči, da se nikdar več ne ponovi kaj takega, kot se je dogajalo v Kočevskem rogu. In tretje: Izpolnite vrzeli, ki so nastale z našo prezgodnjo smrtjo, gradite boljšo prihodnost slovenskega naroda na trdnih temeljih resnice, svobode, pravičnosti, spoštovanja, prijateljstva in ljubezni.«

Prav to pa so, kot je mašni nagovor sklenil letošnji roški pridigar, »pogoji, da bo pšenično zrno, ki je tukaj /pod Macesnovo gorico/ padlo v zemljo, obrodilo svoje sadove.«

Prodiranje v resnico o žrtvah

Govorniški del po maši so uvedle besede dr. Matija Ogrina, predsednika Nove Slovenske zaveze (prebrala jih je Jasmina Rihar). Eno temeljnih sporočil, ki so jih prinesle, je bistvenega pomena za današnji čas: »Brez prodiranja v resnico o žrtvah ne moremo premagati razpora, ki so ga v nas zasekala roška brezna. Leta 1990 in že prej so zasnovali, kot vemo, koncept 'sprave' brez resnice o tem, kaj so stražarji in domobranci bili in hoteli biti. Zadnjih 30 let izpričuje, da je ta koncept propadel, ker je protisloven; še več, izkazal se je kot mrtva teža, ki nas duši. Medtem so namreč zmota in

JANEZ JANŠA: »DELAJMO ZA SPRAVO, ZDRAVIMO RANE, VARUJMO SPOMIN IN RESNICO.«

ignoranca zarezale tudi v nove rodove Slovencev razpor, ki se zdi nepremagljiv.«

Toda ta razpor po Ogrinovem prepričanju »v resnici poteka v vsakem od nas: vsako človeško srce je prizorišče odločitve in prizadevanja za pristnost in resnico; vsak od nas more, če hoče, izvedeti več, razumeti več, si osvojiti večji izsek resnice; vsakdo more dalje in globlje prodirati v to, kar je res – in zato je veliki slovenski razpor moč premagati.«

Iz tega upanja polnega spoznanja raste sklepna Ogrinova misel: »Verjamemo, da se ure bitja in smrti naših domobrancev niso iztekle v nič, ampak v novo razsežnost življenja. Krščanska omika, ki so jo skušali rešiti in ohraniti, ni v celoti izgubljena; izgubljena je bila v krvavem, barbarskem času, ki je sledil; ni pa izgubljena kot duhovna vrednota, vpisana v naše izročilo in z njihovo smrtjo povzdignjena tudi nad čas.«

Vrednotno središče naroda

Osrednja roška govornika sta bila letos predsednik vlade Janez Janša in predsednik republike Borut Pahor. Njuna govora

je prepletalo več niti, tudi usoda njenih prednikov, ki sta jo vpletla v svoje besede: tako oče Janeza Janše, ki se je rešil prav iz brezna pod Macesnovo gorico, kot ded Boruta Pahorja sta bila namreč med vojno dachavska taboriščnika, o čemer je predsednik Pahor spregovoril spontano, mimo vnaprej pripravljene verzije govora. Na tem mestu želimo opozoriti na nekaj njenih poudarkov (celotna govora, prav tako nadškofovo pridigo objavljamo na www.druzina.si), ki iz spoznanj o preteklosti prinašajo sporočilo za razgreti slovenski tukaj in zdaj.

Janez Janša je med drugim spregovoril o legitimnosti odpora proti kateremu koli totalitarnemu zlu, ki je v preteklem stoletju zadelo naš narod, zato »spoštujemo vse, ki so se borili proti fašizmu, nationalsocializmu in komunizmu. Vsi, ki so umrli v tem odporu ali zaradi njega, imajo pravico do imena in spomina, zaslužijo si dostojen grob in naše spoštovanje. Samo to je lahko trajna osnova narodne sprave Slovencev.«

In spravo bomo, kot je prepričan predsednik vlade, dosegli, toda »nekoč v prihodnosti. Danes na žalost še ne, saj so besede 'še premalo so jih pobili' in klici ter grožnje s smrtjo drugorazrednim še vedno del našega vsakdana. Mnoge bolj moti ne-prepoved nekega koncerta kot pa srhljivi odmev govornice, s katero so na tem mestu opravičevali množično morijo in zločin proti človeštvu. Zato se moramo namesto tega, da bi živeli drug z drugim, še vedno truditi za to, da ne bi živeli drug proti drugemu, ampak vsaj drug ob drugem. To nam zaenkrat za silo uspeva. Moramo pa na tem svetem kraju groze tistim, ki po ulicah in trgih Ljubljane spet javno grozijo s smrtjo, zelo jasno povedati: Ne bomo vam dovolili, da Slovence ponovno pahnete v bratomorno divjaštvo. Preveč gorja je to slepo sovraštvo že povzročilo. Storili bomo vse, kar je treba, da vam to ne bo uspelo.«

Podlago za to, da sovraštvo ne bo prevpilo sobivanja, kot nacija imamo, udejanjenja pa je v slovenski državi, ki jo je povojna generacija, ki sta jo letos v Rogu na svojevrsten način posebljala prav s predsednikom države, dosegla leta 1991, »ne da bi bila v tem neverjetnem,

Proces sprejemanja resnice

Dr. Jože Dežman, predsednik vladne komisije za reševanje vprašanj prikritih grobišč: »Danes javno opravljamo simbolični krščanski pogreb,« je 8. julija 1990 pod Krenom pridigal nadškof dr.

Alojzij Šuštar. Milan Kučan, predsednik predsedstva, pa je poudaril: »Pokopljimo vse mrtve za vselej.« Po obredu v čast tridesete obletnice dogodka lahko rečemo, da gre dati prav Šuštarju. Šuštarja je pod Macesnovo gorico ponovil nadškof Zore. Predsednik Borut Pahor je govoril o tem, da so »poprava krivic, stvarna in simbolna sprava« nikoli končan proces. Predsednik Vlade RS Janez Janša je bil zelo stvaren: »Zato imamo pravico, da vse brez razlik pokopljemo v označenih grobovih. Da se vrnemo med civilizirane narode.« Torej proces sprejemanja resnice in vstopanje Republike Slovenije med države, ki pokopavajo vojne žrtve, poteka in prav tako dialoško opredeljevanje ob vedno bolj določenih vprašanjih. Taki sta: Ali bodo umorjeni Romi in domobranci pokopani v Ljubljani? Ali je vojaško pokopališče na Orlovem vrhu v Ljubljani vojaško pokopališče ali pasje sprehajališče? Na Kučanov odgovor na ta vprašanja še čakamo.

čudežnem podvigu naroda prelita bratovska kri. Zato imamo po Janševih besedah »pravico, da vse brez razlik pokopljemo v označenih grobovih. Da se vrnemo med civilizirane narode. Da vse umrle sprejmemo med naše občestvo in da postanemo celota. Da sovraštvu odrečemo domovinsko pravico ter se usmerimo v temeljni cilj naše ustavne himne, ki pravi: *edinost, sreča, sprava – naj spet k nam nazaj se vrnejo.*« Prav čas demokratizacije in osamosvajanja je tisti temelj, ki je združeval ne le nekoč, temveč tudi danes predstavlja vrednotno središče našega naroda. Zato Janšev poziv: »Delajmo za spravo, zdravimo rane, varujmo spomin in resnico. Na piedestal slovenske državnosti postavljajmo v ospredje čas, ki nas je združeval.«

»Nismo obsojeni na razkol«

V to smer je šla tudi misel predsednika republike Boruta Pahorja. Nismo namreč obsojeni na razkol, četudi so med nami številne razlike – ne nazadnje tudi v pogledu na roško slovesnost pred 30 leti, ki jo sam vidi kot pomemben dogodek za naš narod in takrat nastajajočo državo, in sicer iz dveh razlogov: ker sta z njo »narodna pomiritev in sprava postali legitimno, splošno sprejemljivo stremenje, za razliko od molka, ki je glede tega

vladal skoraj pol stoletja; ter zato, »ker je pravno sporočilo maše samo nekaj mesecev po izvolitvi Demosove vlade in pol leta pred plebiscitom o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije pozvalo k enotnosti slovenskega naroda v prelomnih trenutkih.«

Maša pred 30 leti je bila morda res samo en korak v tej povezovalni smeri, a pomemben, kajti »vsak korak je bil od tedaj naprej pomemben. Še tako kratek. Tudi 30 let kasneje, ko smo glede poprave krivic, stvarne in simbolne sprave storili mnogo tega, ne smemo nikoli misliti, da je danes zadnji korak. Sprava je pot, ki se nikoli ne konča. Če se konča, se začne trpljenje.«

BORUT PAHOR: »SPRAVA JE POT, KI SE NIKOLI NE KONČA. ČE SE KONČA, SE ZAČNE TRPLJENJE.«

Bistvena prvina pravne in povezovalne drže pa je vživetje v bolečino drugega: »Ljudje bomo vedno živeli z različnimi prepričanji, nazori, idejami; v tem se bomo gotovo razlikovali in to je naravno. Toda to, kar nas lahko zbliža tudi ob zelo različnih nazorih, je pogled na bolečino našega bližnjega. Ne smemo hoditi brezbrizno mimo tuje bolečine.« V Kočevskem rogu je po predsednikovih besedah »bolečina neizmerna«, zato je tudi »možnost tega kraja, da nas zbliža, zelo velika. To možnost moramo Slovenci šele odkriti. In pot tega odkrivanja je strpno razvijanje kulture spomina.«

V duhu te kulture je vsekakor izzvenela letošnja roška slovesnost ob breznu pod Macesnovo gorico, kjer naj bi bilo po željah prirediteljev iz Nove Slovenske zaveze poslej stalno prizorišče obletnih maš. Dostop do brezna in prostor ob njem sta kot del projekta izkopa posmrtnih ostankov zgledno urejena in omogočata romarski obisk vsakomur; upati je, da se bodo dela v breznu, ki jih vodi vladna komisija za prikrita grobišča – njen predsednik Jože Dežman je ob robu slovesnosti visokim predstavnikom države predstavil njihov dosedanj potek – v doglednem času nadaljevala.

BOGOMIR ŠTEFANIČ

bogomir.stefanic@druzina.si

